

них побуда словеначких клерикалаца. Било би, несумњиво јако добро да су у време писања ове студије постојали услови за смелије проучавање чисто клерикалне подлоге или стране национално-политичких инспирација Словенске људске странке. Тај вид ствари можда ће, међутим, још дуго бити прекривен наслуђивањима, полузнањима па и незнањима. Али др М. Зечевић није одустао од тога да га, према могућностима, обради. С обзиром на целину података о предвечерју, а, потом, и чину уједињења, он је закључио да је Словенска људска странка, као израз католичког покрета, превасходно нагињала стварању самосталне југословенске државе са превагом католичког елемента. Прилике су је, међутим, нагнале да свој темељни циљ прилагоди стварности и да, према новом односу снага али — како се види — без жељених резултата настоји да организује југословенски католички блок. Писац ове студије показао је да је зналац друштвених услова, политичког менталитета и особености словеначке средине означеног времена. Борећи се, уз све остало, и са тешкоћама архивистичке природе, он је — ипак — успео да дође и до нових података и да их ваљано искористи. Тако је, једноставно речено, постигао свој циљ. Припомагао је да се словеначка национално-ослободилачка стремљења опазе у својој самосталној величини и друштвеној и политичкој самосвојности. Дао је вредан прилог научном виђењу словеначке компоненте југословенског уједињења. Коначно, подсетио је — свим својим трудом — на неизрециво велику важност свестране спознаје југословенског уједињења, тог, понекад, недовољно, преједноставно или лаконски схватаног и тумаченог збивања.

др Мирко Мирковић

Др Смиља Аврамов, МЕЂУНАРОДНО ЈАВНО ПРАВО, Треће допуњено издање, Савремена администрација, Београд, 1973, стр. 400

Треће допуњено издање уџбеника „Међународно јавно право“ проф. др Смиље Аврамов, које се појавило десет година после првог, представља значајно обогаћење наше правне књижевности. По метода и анализа које садржи по својим закључцима ова књига заслужује ширу пажњу. Отуда се, и независно од примедбе које се могу ставити, и које ће писац овог приказа покушати да формулише у намери да се прикључи др Аврамов у дискусији коју она покреће у неким питањима, ово дело по својим позитивним обележјима издваја од многих уџбеника међународног јавног права који постоје у нашој земљи.

Писана као уџбеник, значи из дидактичких разлога, књига је нужно наметнула низ ограничења писцу. Битно је, међутим, по нашем мишљењу, да је писац успео не само да очува континуитет у приступу који је имао приликом израде првог издања него и да још више развије свој концептуални прилаз, обогати га и учини још један корак у правцу формирања сопственог погледа на међународно јавно право. Ако се овоме дода чињеница да писац улаже већ низ година посебан напор да у своме уџбенику, међународноправне принципе, правила и установе обради са марксистичког становишта, вредност њеног прилаза је још већа. Познато је, наиме, да је у нашој књижевности међународног права позитивистичка школа одувек била преовлађујућа и да су доста ретки покушаји марксистичке анализе у овој области наше правне науке. Ради се очевидно о тешком задатку који не дозвољава само вербалистичко опредељење већ захтева стваралачку примену марксистичке материјалистичке методологије те можда није ни чудно што се писци тешко одлучују да своје радове усмере у овом правцу.

Управо ова ситуација и дозвољава да се вредност књиге др Аврамов нарочито истакне. У питању је дело које студентима и другима који се

баве теоријом и праксом пружа могућност да се упознају са једним покушајем марксистичке анализе, постојећег међународног права који га не посматра као статички формални систем правних правила и установа већ као живи инструмент ангажован у међународним и уопште друштвеним кретањима данашњег света. Ово је значајна особина ове књиге чија садржина показује да је писац тежио а и у многоме и успео да своју презентацију материје веже за најновија достигнућа у развоју формалне и материјалне сфере међународног јавног права. Очеvidна је жеља да се оно прикаже у савременом виду и покажу дилеме. Вреди указати и на спремност писца да говори о путевима будућег развоја у циљу остварења једног демократскијег међународноправног поретка.

Са становишта горње оцене заслужују помена одељци о појму међународног права, мирољубивој коегзистенцији, односу међународног и унутрашњег права, материјалним и формалним изворима, структури међународне заједнице, уводна разматрања о међународним организацијама и њиховом појму и класификацији, развоју основних људских права, појединцу као субјекту као и употреби силе. У наведеним одељцима показан је утицај новина из периода после другог светског рата на природу и систем међународног јавног права. Одмах напомињемо да је ангажованост писца у правцу консеквентне марксистичке и модерне интерпретације данашњег стања недогматска и реалистична, изражена су мером и то претежно као израз личног напора да се допринесе формирању што потпуније слике о процесу савременог развоја међународног јавног права. Књига је и у томе погледу корисна јер дозвољава да се дискутује са писцем који и сам ступа, мада не увек и директно, у полемику са схватањима са којима се не слаже.

Делови књиге који по нашем мишљењу заслужују да се на њима зауставимо и скренемо пажњу на схватања писца ради дискусије нису тако бројни и ми ћемо се задржати само на битнијим. Нарочито су интересантни закључци о утицају социјализма, антиколонијалне револуције и најновије научнотехнолошке револуције на улогу међународног јавног права које, како се каже у књизи, своје облике и садржину дугује „једном специфичном сплету објективних друштвених процеса и субјективних чинилаца у савременом друштву” (стр. 6). Према писцу, међународно право које се појавило на одређеном ступњу развоја производних снага, са формирањем капиталистичких друштвено-економских односа и њиховим престајањем националних граница, представља правни поредак који не служи као унутрашњи правни поредак потчињавању једне класе другом, већ је „средство координације и контроле одређених друштвених односа и процеса у међународној заједници, како би се омогућило функционисање светске привреде и обезбедио светски мир” (стр. 6). Полазећи од таквог тумачења друштвене функције међународног права писац разрађује његове основне карактеристике као што су: постојање елемента компромиса између различитих држава, односно, њихових владајућих класа, уз поштовање различитих друштвених система и идеолошких разлика, вредност суверене једнакости држава за поимање специфичности ове гране права и, најзад, негирајући аргументе оних који поричу правни карактер међународног јавног права због наведеног недостатка елемента принуде; у реализацији активне мирољубиве коегзистенције проф. Аврамов види друштвено-економску основу његовог савременог и будућег постојања. Посебно су интересантна у томе склопу разматрања о нужности одрицања од рата као средства спољне политике и мирном решавању спорова и сарадњи држава као главним елементима коегзистенције тог новог свеобухватног модела међународних односа.

Прихватајући прилаз и основне закључке писца нама ипак изгледа да конкретно свођење коегзистенције, у односу на антагонистичке блокове и различите политичке системе „... на мирно такмичење, при чему би се, кроз решавање политичких, економских и социјалних проблема,

манифестовала у пракси супериорност датог система" (стр. 10), представља упрошћавање које не одражава стварне процесе видљиве у друштвено-економским и међународним односима и међународноправној сфери. На овоме инсистирамо због тога што налазимо да ни коегзистенција као друштвено-економски основ, ни сарадња држава при одрицању од употребе силе и компромиси, односно, мирно решавање спорова, не могу да утичу на укидање класних противречности или боље речено противречности које се формирају у оквиру продукционог односа и које као такве представљају опредељујућу нит у формирању целокупне зграде друштвено-економских односа савременог друштва. Ни међународни односи ни међународно право не могу да буду имуни од дејства тих противречности (то никад нису били па нису ни данас) и то се веома лепо види из утицаја који разлике у ступњу економског развоја између индустријски развијених земаља и земаља у развоју врше на међународни живот у целини, и то независно од постојећих различитости између социјалистичких и капиталистичких друштвено-политичких и економских система. На овај моменат указујемо јер он представља веома значајну компоненту за процену вредности схватања коегзистенције и места које компромиси и кординирајућа улога међународног права имају у смислу које им даје писац. Пре свега зато што налазимо да у савременом периоду мора нужно да дође до још већег заостривања у односима између економски развијених и неразвијених подручја света и да ће и реализација и коегзистенција поменутих функција међународног права морати све више да се посматра у зависности од решавања сукоба који ће на тој линији избијати а тек у другом степену од резултата тзв. мирног такмичења. То је разлог због кога очекујемо, наспрот писцу (в. стр. 5) да ће за савремени период бити карактеристичан све више утицај економских момената на развој међународног права.

Друго питање на које бисмо се осврнули односи се на третман силе и њено место у систему међународног јавног права. Одмах напомињемо да општи приступ аутора сматрамо исправним те немамо примедби у односу на начелна разматрања. За нас, међутим, поставља се питање целисходности укључења у Одељак V о решавању спорова и Одсек 2 глава 2, 3 и 4 односима снага (по нама требало би да стоји зараћених) страна у сукобу, лицима заштићеним у оружаним сукобима и прекиду непријатељства — завршетку рата. Као материја тзв. *ius in bello* и као таква резултат историјске нужности правног регулisaња понашања држава приликом употребе иначе забрањене оружане силе, ове главе би по нашем мишљењу морале да буду изложене у оквиру посебног одељка. Следствено томе Одељак о решавању спорова сада Одељак V обухватио би поред мирног решавања спорова (чијем би општем историјском развоју нарочито због улоге коју му придајемо у савременом и будућем развоју међународног права, придали већу пажњу) и законите облике употребе принуде о којима се сада говори у Одсеку 2 у глави првој о правној природи рата. Имамо у виду овде параграфе о реторзији, репресалијама, колективним мерама УН, праву држава на самоодбрану и појму и дефиницији агресије. Све остало речено о појму рата, ограничењу и забрани рата, теорији о праведним и неправедним ратовима и ставу марксизма-лењинизма, унутрашњим сукобима и начелу неинтервенције пребацили бисмо у уводне одељке књиге, у оне у којима се анализирају главне карактеристике међународног јавног права.

У дискусији са писцем задржаћемо се још на три општија питања. Једно се тиче односа према развоју доктрине међународног права и месту које је дато марксистичкој школи. Писац у томе погледу поступа историјски оправдано везујући се за совјетску теорију која је потпуно природно прва покушала да са становишта историјског материјализма објасни међународно јавно право. Приказ совјетске теорије је за нас уопште узев прихватљив али мислим да се у настојању да се прикажу резултати марксистичког проучавања међународног права не бисмо смели зауста-

вити на совјетској теорији. Има довољно наших марксистичких радова који, и поред напомене о нашим недостацима у овој области коју смо напред учинили, заједно са делима марксистичких теоретичара из других социјалистичких земаља и света уопште дозвољавају да се совјетска теорија сматра само једном од постојећих марксистичких међународно-правних школа. Ову констатацију не би требало схватити као критичку примедбу која се директно тиче само књиге коју приказујемо и која је сама по себи допринос марксистичком разумевању међународног јавног права. Ову напомену дајемо више да бисмо указали на потребу проширења контекста у коме данас треба црпсти информације о развоју марксистичке доктрине међународног права.

Друго питање општије природе односи се на параграф о основним правима и дужностима држава. Иако је исправно становиште о еластичкој природи међународног јавног права које проистиче из улоге држава као његових главних субјеката, изгледа нам да је не само, као што писац исправно утврђује, немогуће прихватити теорију о основним правима и дужностима држава коју је формулисала природноправна школа (стр. 62) него и да треба одбацити концепт права и дужности држава као оквир приказа њиховог општег положаја у међународноправном поретку. Пре би се оријентисали на тумачење суверености као главног прерогатива независних држава уз указивање на императивне норме и друге обавезе држава које проистичу из Повеље као основног формалног извора међународног јавног права а кодификоване су у Декларацији о принципима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава прокламованој на јубиларном 25. Засадању Генералне скупштине УН.

Најзад, изгледа нам да треба да укажемо на потребу да приликом израде следећег издања писац посвети већу пажњу постојећој југословенској књижевности међународног јавног права а у циљу њеног потпунијег коришћења. И то и да би помогло студентима и читаоцима у обради појединих питања него и да би се подробније показао наш допринос развоју међународног права после другог светског рата који није мали. Ово посебно важи за конкретну акцију наше земље у области међународно-правне сарадње у оквиру Уједињених нација и раду на кодификацији и прогресивном развоју. Да бисмо били јаснији рећи ћемо одмах да не мислимо на давање информација као таквих. У томе погледу књизи се не може много замерити. У њој се помиње допринос наше земље и теорије тамо где је то био случај. Сматрамо ипак да треба уложити нов напор и посредством потпуније и садржајније анализе наших међународноправних становишта из праксе и теорије покушати да се учини доступнији студентима и научној јавности југословенски део у развоју постојећег међународног јавног права. То је тежак задатак који се не тиче искључиво писца књиге. То је задатак који стоји пред нашом науком уопште. Њега би требало сви да имамо на уму због потребе да се афирмирају у мери у којој, разуме се, заслужују, изванредни резултати које смо постигли у области међународног јавног права у социјалистичкој несврстаној Југославији који иначе нису остали незапажени у свету. На моменте се може чак добити утисак да су тамо више цењени него у нашој сопственој земљи.

Иако се може закључити да су примедбе које смо формулисали у овом приказу шире природе. Стављајући их желимо да се оне схвате више као резултат размисљања на које нас је навело читање књиге него као израз критике. У процесу стварања своје концепције међународног јавног права проф. др Смиља Аврамов је постигла несумњив и озбиљан успех. Зато ћемо са великим интересовањем очекивати следеће четврто издање њеног „Међународног јавног права“.

Др Милан Шаховић